

**Bela Vago, *Ascensiunea fascismului și antisemitismului în Bazinul Dunării (1936-1939)*,
București, Editura Curtea Veche, 2003, 424p.**

Temele despre istoria fascismului par inepuizabile și cercetătorii nu au neglijat acest fenomen al secolului XX dându-i diverse interpretări. Cercetarea istoriei formațiunilor politice fasciste a făcut obiectul a numeroase studii și lucrări, multe dintre acestea solid documentat arhivistic și scrise îngrijit aduc noi explicații asupra unui fenomen european ce nu trebuie neglijat. Între acestea, editura bucureșteană Curtea Veche, în colecția *Ideea Europeană*, oferă cititorului român, lucrarea profesorului Bela Vago, *Ascensiunea fascismului și antisemitismului în Bazinul Dunării (1936-1939)*. Deși publicată în 1975, cartea apare pentru prima dată în versiune românească. Documentat în arhivele Foreign Office, autorul aduce, într-o necesară *Introducere*, cel puțin două direcții noi în cercetarea ascensiunii partidelor de extremă dreapta în trei dintre statele aflate pe cursul Dunării: România, Cehoslovacia și Ungaria în anii premergători celui de al doilea război mondial. Pe de o parte, susține profesorul Vago, observatorii și diplomații occidentali acreditați în aceste țări – după cum reiese din rapoartele întocmite de aceștia – cunoșteau și înțelegeau mai bine starea de spirit și realitățile politice din statele respective decât o făceau germanii. Pe de altă parte, diplomația britanică nu a perceput la adevărata lor valoare rapoartele ce le

veneau din acest spațiu, criticii politici de appeasement găsind în lucrarea de față noi argumente pentru a-și susține poziția.

Lucrarea supusă recenziei noastre este structurată în două părți. Prima parte este alcătuită din cinci capitole: *Atacul din Palatul de Sticlă vest-european* (p.15-30), *România* (p.31-88), *Cehoslovacia* (p.89-131), *Ungaria* (p.133-179), și *Cei răătăciți în pustie* (p.181-183). Fiecare capitol cuprinde mai multe subcapitole. Parte a doua este constituită dintr-o colecție de 164 de documente britanice despre situația din bazinul Dunării (p.185-420).

În primul capitol este analizată situația politică internă din cele trei state atrăgând atenția asupra unor similitudini între eșichierile politice din România și Ungaria și a unor ușoare diferențe în ceea ce privește Cehoslovacia. În prima parte a anilor '30, poziția diplomației Londrei față de statele dunărene, și mai ales indiferența cu care tratează partidele de dreapta pe care le sprijină împotriva celor de extremă dreapta îl face pe autor să creadă că Occidentul trăia, conform cuvintelor lui Anthony Eden, într-un „palat de sticlă”. Ascensiunea extremei drepte și a antisemitismului, începând cu anul 1936 și „tendința generală din țările de la Dunăre de a se îndepărta de democrația parlamentară” (p.20) a trezit târziu din letargie diplomații englezi pentru a mai putea contracara eficient propaganda fascistă.

Capitolul al doilea este consacrat României, autorul făcând o analiză realistă asupra ascensiunii forțelor de dreapta – Garda de Fier, Partidul Național Creștin, Frontul Românesc – a cauzelor acestei ascensiuni, a tarelor regimului democratic românesc. În subcapitolul *Un smoc din blana câinelui ce a mușcat-o* este trecută în revistă guvernarea Goga-Cuza, văzută ca o lovitură dată Mișcării Legionare, criza structurilor statului român în vremea celor 44 de zile a acestei guvernări, propunerile britanice pentru instaurarea unei dictaturi regale considerată ca „rau cel mai mic” și îngrijorarea diplomatului britanic din capitala României, Reginald Hoare, față de această situație. În prezentarea evenimentelor din anii 1938-1940, autorul a plecat de la următoarea întrebare: dictatura regală a accelerat sau a încetinit venirea la putere a Gărzii de Fier și a dictaturii militare? *Obsesia „leprei evreiești* surprinde politica antievreiască a partidelor românești, de la P.N.Ț. la Mișcarea Legionară, divizarea din sânul comunității evreiești, oferind câteva necesare explicații asupra antisemitismului românesc. „Apărarea [împotriva evreilor] este o datorie națională și patriotică, neputând fi vorba aici de antisemitism” declara Patriarhul Miron Cristea (p.63). Numeroasele documente britanice privind chestiunea evreilor din România este explicată prin îngrijorarea Foreign Office de a nu se transforma această țară într-un culoar pentru ascensiunea germană. Bela Vago face și o comparație între Garda de Fier și Partidul Crucea cu Săgeți din Ungaria, între naționalismul și antisemitismul românesc și cel maghiar. Politica dictaturii regale față de evrei este văzută ca atenuată în măsurile extreme, procedând „cu mai mult tact” (p.77).

Capitolul dedicat Cehoslovaciei este consacrat situației din „singura democrație de succes de la est de Rin” (p.89) fiind trecute în vedere grupările cehă de extremă dreaptă. În „*Democrația autoritară din Cehia* sunt prezentate succint împrejurările în care opinia publică cehă a alunecat spre dreapta și particularitățile regimului agrarian al lui Hacha și Beran. Subcapitolul „*Fascismul clerical din Slovacia* surprinde ascensiunea naționalismului extremist slovac dirijat de Partidul Poporului condus de Hlinka și Josef Tiso. „Slovacia pentru slovaci, Palestina pentru evrei și Dunărea pentru cehi” (p.107). *Destrămarea unei legende* este subcapitolul în care Vago analizează cauzele care au dus la nașterea antisemitismului ceh: presiunile și propaganda germană, agitația partidelor catolice și noua situație creată după Acordul de la Munchen. Problemă încă în discuție, antisemitismul cehilor reiese destul de nuanțat din arhivele diplomatice britanice. Aceste rapoarte au acordat mai puțin interes realităților politice din Slovacia, Londra nerecunoscând guvernul lui Tiso și nepercepând gravitatea situației.

Capitolul consacrat Ungariei debutează cu condițiile în care mișcările de extremă dreapta proliferate în anii '20 nu s-au putut remarca pe scena politică maghiară dominată de Uniunea Național Creștină a lui Istvan Bethlen. Comparat cu antisemitismul românesc, cel maghiar e mai

puțin important pentru că partidul de dreapta care conducea țara în anii '30 era mai radical decât cel aflat la guvernarea României. Autorul trece în revistă și situația organizațiilor de extremă dreapta din Ungaria, conflictele dintre acestea, aprecierea extremei drepte ca bolșevică și măsurile de anihilare a acesteia. Subcapitolul *Lupta pentru putere a Crucii cu Săgeți* evidențiază apropierea elementelor radicale de la dreapta politică de extrema dreaptă condusă de Ferenc Szalasi, radicalizarea așa-numitelor grupări nyilas (din cadrul Crucii cu Săgeți), impactul Anschluss-ului și a Acordului de la Munchen, trezirea sentimentelor revizioniste, atracția nazismului. Documentele surprind modul în care regentul Horthy și premierul Pal Teleki au ajuns la putere prin înălțurarea extremei drepte cu sprijin britanic (asemănător instaurării dictaturii carliste). Diferența constă în faptul că extrema dreaptă maghiară nu a ajuns la guvernare decât în 1944, regimul lui Horthy având o serie de succese în plan extern. Nu același lucru se poate spune și despre regele român. Ultimul subcapitol *Pionierii antisemitismului european* surprinde faptul că în Ungaria a existat cea mai veche legislație antisemită din Europa (încă din anii '20).

Capitolul final reprezintă o tristă concluzie asupra fascismului și antisemitismului în bazinul Dunării, în care „cei rătăciți în pustie” au fost deopotrivă statele dunărene cât și marile puteri occidentale care, indiferente de soarta țărilor mici și mijlocii, nu le-a oferit un sprijin eficient.

Partea a doua a lucrării istoricului Bela Vago conține 164 de documente redactate de diplomații Londrei din cele trei state, din care, cele mai multe, 70, sunt dedicate României. Colecția de rapoarte diplomatice, însoțită de o listă a lor, a stat la baza documentării prezentei cărți, de aceea, dintr-o rațiune ce ține de economisirea spațiului tipografic nu vom stărui asupra lor.

Demonstrația lui Vago este convingătoare iar colecția de documente și capitolele lucrării își propun să facă lumină într-o problemă încă greu de deslușit cum este ascensiunea organizațiilor politice de extremă dreaptă ca și a curentului antisemit, așa cum reies ele din sursele britanice. Demersul științific al autorului este meritoriu iar singurele rezerve care se pot formula sunt asupra surselor de documentare și a bibliografiei (cel puțin pentru capitolul dedicat României) destul de sărace, fapt pentru care nu îl găsim vinovat pe profesorul Vago.

Radu Florian Bruja